

Näkökulmia kadunnimistöön

Tärkeä paikannimistömme osa on nykyisin niin sanottu kaavanimistö: ne nimet, jotka merkitään asemakaavoihin ja virallistetaan niiden mukana. Kun kaavoitettuja alueita koko ajan tulee lisää ja entiset kasvavat, kasvaa myös kaavanimien määrä ja merkitys. Kaavanimistä valtaosa on kadunnimiä.

N

Kadunnimistä määrää asetus, joka liittyy vuonna 1959 voimaan tulleeseen rakennuslakiin. Siinä sanotaan, että asemakaavassa on oltava kaupunginosien nimet tai numerot ja katujen nimet. Lisäksi kaavaan voidaan ottaa puistojen, torien ynnä muiden yleisten alueiden nimiä. Lain mukaan kaduilla siis on oltava nimi, mutta siitä, millaisia kadunnimien pitää olla, laki ei sano mitään.

Yleensä nimen tehtävänä on identifioida se paikka tai ihminen, jolle nimi kuuluu. Paikkojen identifiointi on välttämättömä helpottamaan suuntautumista. Tämä tehtävä on kadunnimilläkin. Ennen muuta niitä tietysti tarvitaan osoitteina, ja ne ovat sitä parempia, mitä kelvollisemmin ne tämän tehtävän täyttävät. Hyvän kadunnimen ominaisuudet on määritelty sanomalla, että hyvä kadunnimi on helppo muistaa, kirjoittaa ja ääntää. Lisäksi sen pitäisi olla käyttäjilleen mieluisa, ja hyvä olisi tietysti myös, että nimi pystyisi luonnehtimaan katua, jolle se on annettu. Ks. myös esim. Eeva Maria Närhi, Kaavanimistö kielen osana (Helsingin kadunnimet 2, Helsingin kaupungin julkaisuja 32, Helsinki 1979).

Kaavanimistö syntyy varsin toisella tavalla kuin vanha maaseutuyhteisöjen nimistö. Vanhastaan nimiä loivat niiden käyttäjät vähitellen tarpeen mukaan. Kaavanimistä esimerkiksi kadunnimiä sen sijaan luodaan usein nopeasti paljon yhtä aikaa laajoillekin alueille. Nimet syntyvät kaavoittajan tarpeesta monesti ennen kuin alueella edes on asukkaita, nimien pääasiallisia käyttäjiä.

Valtaosa kadunnimistä on seipitettyjä. Enintään voi kaavaan otettavalla alueella olla jokunen kylätie, jonka nimi sellaisenaan voidaan siirtää asemakaavaan, mutta suurin osa nimistä joudutaan luomaan. Luonnollisin ja paras kadunnimien lähtökohta ovat alueen vanhat paikannimet. Useimmiten kaava-alueiden nimentarve on kuitenkin niin suuri, että tältä pohjalta syntyviä nimiä ei kaikille kaduille riitä vaan joudutaan luomaan uudisnimiä. Käytössä ovat tällöin samat nimenantoperiaatteet kuin vanhassakin nimistössä: nimen aiheena voivat olla esimerkiksi kadun sijainti, kadun varrella olevat rakennukset, alueen entiset maanomistajat, paikalla sattuneet tapaukset jne. Usein tällaisetta nimenantoperiaatteet eivät riitä. Kaupunkien ja taajamien kadunnimistä valtaosa on ryhmänimiä: saman alueen kadunnimet on valittu samasta aihepiiristä, ja näin on syntynyt samanaiheisten nimien ryhmiä. Ryhmän aihepiiri voidaan saada kaavoitettavasta alueesta, mutta usein se on täysin mielivaltainen.

Kadunnimien annosta vastaa useilla paikkakunnilla nimitoimikunta. Vantaan nimistösihteerin Ulpu Lehden tutkimuksen mukaan (Omaleimaisuutta kaavanimistöön, Kotiseutu 1/1972) oli vuonna 1971 tällainen toimikunta 133:ssa Suomen kunnassa. Helsingissä toimikunta on koostettu niin, että mukana on myös nimistön asiantuntijoita, mutta yleensä toimikuntien nimistöasiantuntemus lienee vähäistä. Päätoiminen nimistösihteerini on tietävästi vain Espoossa ja Vantaalla.

Seuraavassa esitän havaintoja Lappeenrannan kadunnimistä, joita olen tutkinut (Lappeenrannan kadunnimet, Etelä-Karjalan museon julkaisuja 9, Lappeenranta

1983). Lappeenrannassa on ollut nimitoimikunta siitä lähtien, kun Lappeenrannan kaupunki, Lauritsalan kauppala ja Lappeen pitäjä vuonna 1967 yhdistyivät uudeksi suur-Lappeenrannaksi. Nykyisin teknisen viraston kaavoitusosasto, joka laatii kaupungin asemakaavat, laatii kaavaa valmistellessaan myös nimiehdotukset. Nimitoimikunta käsittelee niitä sitten kokouksissaan. Toimikunnan puheenjohtaja tai sihteeri voi myös jo kaavan valmisteluvaiheessa olla yhteydessä kaavoittajiin. Varsinkin viime aikoina toimikunta on kuitenkin ollut melko passiivinen: kokouksia on ollut harvoin, ja toiminta on supistunut kaavoittajan tekemien ehdotusten hyväksymiseen.

Lappeenrannan kadunnimistä kuvastuu monia ongelmia, joiden uskoisin olevan tyypillisiä myös muiden kaupunkien ja taajamien kadunnimistöille. Pahimpia puutteita on mielestäni se, että alueen vanhaa nimistöä ei ole hyödynnetty tarpeeksi vaan mielivaltaisiin ryhmänimiin on turvauduttu aivan liian helposti. Aina ei myöskään ole piitattu seudun vanhasta murteesta. Nimenantoa leimaa monesti lyhytnäköisyys ja suunnittelemattomuus. Nimiä annetaan satunnaisten assosiaatioiden varassa eikä aina kyetä kyllin hyvin ottamaan huomioon aiemmin annettuja nimiä ja suhteuttamaan uusia niihin. Vielä vaikeampaa on ilmeisesti ennustaa kaupungin tulevaa kasvua ja varautua siihenkin nimistöjä luotaessa.

Lappeenrannan nykyisessä asemakaavassa on kadunnimiä n. 700. Niistä vain noin 120 eli suunnilleen 17% perustuu vanhoihin luonnonpaikkojen, viljelysten, tilojen, tilanomistajien tai kylien nimiin. Kaavoittajat ja nimitoimikunta eivät siis tunnu pitävän vanhoja paikannimiä parhaana kadunnimien lähteenä. Ajatellaan nähtävästi, että kaupunki tuntuu kaupunkimaisemmalta, jos sen kadut saavat sellaisia nimiä kuin *Valtakatu*, *Hallituskatu*, *Toivo Kuulan katu*, kuin jos säilytettäisiin vanhoihin maalaisoloihin viittaavat paikannimet. Pyrkimystä myös alueen vanhojen paikannimien käyttöön on Lappeenrannassakin kyllä ollut. 1970-luvun alussa kaupun-

Kielemme käytäntö

gin kaavoitusosasto hankki käyttöönsä kopion nimitoimiston Lappeen nimikokoelmasta. Sitä käytettiin lähtökohtana muun muassa, kun 1970-luvun puolimaissa suunniteltiin uuden kaupunginosan Sammonlahden kadunnimistöä. Alue on Saimaan rannalla, ja sen maasto on ennen kaavoitusta ollut vaihtelevaa metsä- ja viljelysmaismaa. Niinpä sen paikannimistökin on ollut harvinaisen rikas. Miltei kaikille Sammonlahden kaduille on pystytty antamaan vanhoihin paikannimiin pohjautuvat kadunnimet, esim. *Hopeamäenraitti*, *Kalliopellonkatu*, *Kettukivenkatu*, *Kotisuonkatu*, *Orkoniitynkatu*, *Pirkonlähteenkatu*, *Saunakivenkatu*, *Torpanpellonkatu* jne. Valitettavasti näyttää siltä, että hyvää periaatetta ei ole jatkettu uudemmissa kaavoissa. 1980-luvun puolella on taas vahvistettu runsaasti sepitettyjä ryhmänimiä, joiden aihepiiri on mielivaltainen.

Valtaosa Lappeenrannan kuten yleensä muidenkin kaupunkien kadunnimistä on ryhmänimiä. Ryhmänimien käytön tarkoituksena on yhtenäistää nimistöjä ja helpottaa osoitteiden löytymistä. Jotta ne tämän tehtävän täyttäisivät, aihepiirien käytössä pitäisi olla taloudellinen. Jos käytetään jotain laajaa aihepiiriä alueella, jossa on vain muutaman nimen tarve, aihe on ajattele mattomasti tuhlatu, sillä toisessa osassa kaupunkia sitä ei voi jatkaa, jos halutaan, että ryhmänimet todella täyttävät tehtävänsä. Suurissa kaupungeissa erilaisten aihepiirien tarve on suuri. Vaikka Lappeenrannassa on kadunnimiä vain vajaat 700, on erilaisia ryhmänimien teemoja jo tätä nykyä käytössä noin 40.

Ryhmänimien kielteinen piirre on niiden stereotyyppisyys. Lappeenrannassa on käytössä teemoja, joita voi löytää milteistä tahansa kaupungista: etunimet, urheilu, kasvit, eläimet, maastotermit jne. Myös kansalliset aihepiirit, Kalevala, Seitsemän veljestä ja suomalaiset suurmiehet, ovat joka puolella suosittuja. Esimerkiksi Kalevala-aiheisia kadunnimiryhmiä on vuonna 1980 painetun postinumeroluettelon 51 paikkakunnasta yli 30:llä ja yksittäisiä Kalevala-nimiä vieläkin useammalla. Parasta olisi, jos ryhmänimien aihe löytyisi

itse paikasta tai paikkakunnasta.

Jotta ryhmänimet todella palvelisivat tarkoitustaan ja helpottaisivat osoitteiden löytymistä, samaa aihepiiriä ei saisi käyttää eri puolilla kaupunkia. Lappeenrannassa tämä vaatimus toteutuu erittäin huonosti. Esimerkiksi Kalevala-aiheisia, Seitsemän veljeksien aihepiiristä saatuja sekä lintu- ja kasviaiheisiä nimiä on kahdella tai kolmellakin puolella kaupunkia. Näinkin monen saman aihepiirin käyttö monella taholla johtuu enimmäkseen siitä, että ennen Lappeenrannan, Lauritsalan ja Lappeen yhdistymistä oli samoja nimi-aiheita käytetty kaikissa kolmessa kunnassa. Kuntaliitoksen tapahtuessa vanhaan nimistöön suhtauduttiin liiankin helläkäitesti: muutettiin nimittäin vain ne nimet, joita kuntien alueella oli useampia kuin yksi.

Ryhmänimissä näkyy herkästi ajan henki, kuvastuvat muotivirtaukset. Kansallisromantiikan aikaan ammennettiin kadunnimien aiheita Kalevalasta ja kansallisten merkkihenkilöiden nimistä. Viime aikoina ovat avaruuslennot tehneet tähti-taivaan ja avaruuden muodikkaiksi ja on syntynyt Apollonkatuja, Saturnuksenteitä ja Linnunratoja. Muotinimien käy vain helposti niin kuin muunkin muodin: niihin saatetaan kyllästyä, ja kun arvostukset muuttuvat, aletaan nimiäkin vaatia muutettaviksi. Erityisen herkkiä tunneperäiselle asennoitumiselle ovat sellaiset nimet, joita on saatu valtiollisista teemoista. Lappeenrannan ensimmäisten suomenkielisten kadunnimien joukossa vahvistettiin 1892 pieni ryhmä Venäjän keisarihovin kunniksi annettuja nimiä: *Aleksanterinkatu*, *Nikolainkatu*, *Mariankatu*. Lisäksi tässä asemakaavassa oli yksi kadunnimi, joka viittasi Ruotsin vallan aikaan: *Kuninkaankatu*. Näiden muuttamista ruvettiin vaatimaan jo 1920-luvulla. Uudistuksen pani toimeen 1930-luvulla toiminut nimikomitea: Aleksanterinkadusta tehtiin Valtakatu, Kuninkaankadusta Koulukatu ja Nikolainkadusta Liisankatu eikä edes Mariankatua säästetty vaan yhden äänteen ja kirjaimen muutoksella sen nimi sai suomalaisemman asun *Marjankatu*. Nyt ovat mielipiteet taas

kiepsahtaneet päinvastaisiksi. 1930-luvun nimenmuutosta on Lappeenrannassa arvosteltu ankarasti ja on vaadittu esimerkiksi Kuninkaankadun ja Aleksanterinkadun nimen palauttamista.

Ryhmänimien lisäksi Lappeenrannassa on tietysti myös yksittäisiä irrallisia kadunnimiä. Niiden antoperusteet ovat usein hyvin satunnaisten assosiaatioiden varassa. Esimerkiksi nimitoimikuntien jäsenten nimikkokatuja on siellä täällä kaupungissa. Ei siis ole piitattu siitä periaatteesta, että elävien ihmisten mukaan ei katuja tulisi nimetä vaan niin sanottujen muistonimien aiheiksi tulisi kelpuuttaa vain vainajia ja heistäkin sellaisia, jotka ovat olennaisesti kuuluneet tai vaikuttaneet paikkaan.

Kadunnimiä annettaessa tulisi tietysti kiinnittää huomiota myös nimien kieli-asuun. Lappeenrannassa ei nimitoimikuntien jäsenten kielen- ja murteentuntemusta ole tähdennetty. Kadunnimistöön onkin tullut ainesta, joka ei kuulu seudun murteeseen. Esimerkiksi vuonna 1973 vahvistettiin asemakaavassa aiemmin olleen Saunakadun poikkikadulle nimi *Vihtakatu*, vaikka sana *vihta* ei 'vastan' merkityksessä tietenkään kuulu itäsuomalaiseen kielenparteen. Vuonna 1972 on eräs katu nimetty *Suvikaduksi*, ja luultavasti nimenantajilla on tällöin ollut mielessään sanan *suvi* länsisuomalainen merkitys; itämurteissa sana merkitsee talvista suojaäättä, nuoskakeliä.

Tällaisia yksittäisiä vierasmurteisia kadunnimien määriteosia silmään pistävämpi on Lappeenrannan kadunnimistössä kuitenkin murteeseen kuulumaton perusosa *raitti*. 1970-luvun puolivälistä lähtien se on tullut parinkymmenen kävelykadun tai pikkukujan nimen perusosaksi. Muissakin kaupungeissa *raitti* näyttää nykyään olevan suosittu perusosa. Sanaa käytetään myös esim. kaupunkiliikenteen suunnittelussa kevyelle liikenteelle varatuista taajamien teistä. Tämä merkitys on sanalla kuitenkin suhteellisen nuori; esim. Nykysuomen sanakirja ei sitä tunne, Uudissanasto 80 sen sijaan kyllä. Alkuaan sana *raitti* on länsimurteinen; vanhastaan sillä on tarkoitettu kylän päätieta tai kapeaa

kylä- tai karjatietä. Lappeenrannan seudulla on kapeista kylä- ja karjateistä käytetty murteessa sanaa *kuja* tai *kujanen*, joka vallan hyvin olisi sopinut myös kävelykatujen nimien perusosaksi.

Kun asemakaava ja siihen kuuluva nimisuunnitelma ovat valmiit, ne joutuvat kaupunginhallituksen käsittelyyn. Kun kaupunginhallitus on ne hyväksynyt, kaava asetetaan julkisesti nähtäville ja siitä ja siinä olevasta nimistöstä saa esittää muistutuksia. Kaupunginhallitus käsittelee muistutukset ja tekee asemakaavasta ja sen nimistä päätöksen. Päätös on sitten vielä vahvistettava kaupunginvaltuustossa ja lopuksi sisäministeriössä. Yleensä kaupunginhallituksen päätös on nimiasioissa kuitenkin lopullinen ratkaisu. Sisäministeriöllä ei juuri ole mahdollisuuksia eikä aihetakaan muuttaa ehdotettua nimistöä, ja varsin harvoin siihen puututaan enää kaupunginvaltuustossakaan. Hyvin harvinaisia ovat ainakin Lappeenrannassa myös asukkaiden tekemät muistutukset.

On kuitenkin periaatteessa hyvä asia, että asukkaat pääsevät vaikuttamaan asuinalueensa kadunnimiin. Hehän niitä loppujen lopuksi eniten käyttävät. Asukkaiden mielipiteet pitäisi kuitenkin saada selville jo kaavaa valmisteltaessa. Yleensä ihmiset eivät nimittäin käsitä, että nimet ovat kaavan osa ja että ne vahvistetaan sen mukana. Siksi muistutuksiakaan ei juuri tehdä. Sitä paitsi jos muistutuksia tulee, ne ovat yleensä satunnaisia ja perustuvat sattumanvaraisiin mieltymyksiin tai vastenmielisyyden tunteisiin. Kun yksityisellä muistutuksen tekijällä ei voi olla kovinkaan selkeää kuvaa annetun nimistön perusteista ja sen suhteista vanhempiin ja ehkä suunnitelmissa oleviin kadunnimiin, saattavat muutosehdotukset pikemmin heikentää kuin parantaa lopputulosta.

Kadunnimien antoon liittyvät ongelmat eivät ole uusia. Jo vuoden 1956 valtiopäivillä eräät kansanedustajat jättivät eduskunnan lakivaliokunnalle toivomusaloitteen, että säädettäisiin paikannimiä koskeva laki, jossa kiinnitettäisiin huomiota perinnäisen nimistön suojelemiseen ja uuden tarkoituksenmukaisuuteen. Asia on edel-

Kielemme käytäntö

leen ajankohtainen. Ei ole yhdentekevää, millaista kaavaan otettava nimistö on. Kun jokin alue saa asemakaavan, sen maisema saattaa muuttua radikaalistikin: vanhoja taloja puretaan, pellot muuttuvat kortteleiksi ja mutkittelevat kylätiet jäävät suorien katulinjojen alle. Jos vanhaa nimistöä ei siirretä uusien kaupunginosien, katujen, puistojen, torien ja aukioiden nimiksi, sekin auttamatta häviää. Se voidaan säilyttää vain siirtämällä sitä kaavanimiksi tai ottamalla se kaavaan tulevien nimien pohjaksi. Runebergit, Lönnrotit, Väinämöiset ja Ainot ovat tietysti osa kansallista kulttuuriamme, mutta kaupunkien ja taajamien nimistön omaleimaisuus taa-taan vain, jos kaavanimistön pohjana mahdollisimman pitkälle käytetään alueen vanhoja paikannimiä.

LAILA LEHIKONEN